

ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВИЙ

ВІСТНИК.

КНИЖКА VI.

За червень 1901 року.

З М І С Т

шестої книжки за червень 1901 року.

	Стор.
<i>Наш альбом:</i>	
Передсмертні мелодії А. Кримського, I—XVIII	237—241
Із поезій Ілька Гаврилюка, I—V	242—243
Скалки душі, Ів. Федорченка, I—IV	244
Мабві елетії, Ів. Франка, I—III	244—246
<i>Холера</i> , оповідане Сергія Єфремова	247—266
<i>На вакаціях</i> , оповідане Яц. Іл. Ред.	267—274
<i>Із оповідань Олександра Катренка</i> : П. Каганців сон	275—285
<i>Мініатюри:</i>	
XVIII. Віщувань, Ярославича	286—288
XIX. Тарабанщик - доглядач, Гр. Коваленка-Коломацького	288—291
XX. В лісі, Степана Ганущака	292—297
XXI. Учадів, С. Волоха	297—302
<i>По Європі</i> , гумористичні образки Джерома К. Джерома	303—327
<i>Із дрібних нарисів Еріха Гартлебена:</i>	
II. Телячий котлет	328—335
<i>Із оповідань Августа Стріндберга:</i>	
I. Над хмарами	336—343
<i>Із славянських поетів</i>	344
<hr/>	
<i>Маруся Богуславка в українській літературі.</i>	
Історич.-літературний нарис, С. Томашівського	117—133
<i>Август Стріндберг</i> , Наталії Кобринської	134—156
<i>Новини нашої літератури:</i>	
I. Ще одна драма, П. Дмитренка	157—164
II. Збирникъ творивъ М. С. Жернова, Г. Хоткевича	165—167
<i>Ювілей Ганни Барвінок</i> (О. М. Кулішевої), Б. Грінченка	168—173
<i>Загальні збори Наук. Тов. ім. Шевченка</i>	174—180
<i>Хроніка і бібліографія</i>	37—56

ІЗ ОПОВІДАНЬ АВГУСТА СТРИНДБЕРГА.

I. Над хмарами.

Одного погідного цвітневого ранку виїхав повіз із брами гостинниці Рона в Клярані¹⁾ і звернув на дорогу до Шалї.

В повозі сидів сороклітній мужчина з блідим, схорваним лицем і молода женщина, в якій можна було пізнати на перший погляд Парижанку. Вони сиділи мовчки. Хорий мужчина, якого лице вказувало на фізичне терпінє і було підвязане хусткою землістої барви, не спускав очий із садів, що тягли ся по обох боках дороги. Мігдалові корчі порозцвітали ся вже цілковито, на фігових деревах видніли довгі дорідні пагони, подібні до рук, якими рослина прикривала і захищала свої цвіти; каштани й оріхи починали також цвісти, а чорні лози винограджиків покрили ся вже з верху до низу молодими листками і зеленіли як Мойсеєва палиця. Було тепло, майже горячо. Від часу до часу залітав одначе з гір вітрець, що вспів нагуляти ся на сніжних полянах лідників; тоді дама починала ставати неспокійною і загортала щільно свого хорого мужа теплим пальтом.

По збочах гір зеленіли пасовиска; горою між темними смерковими корчами білїли пасмуги неровтаяного снігу. Срібно-біляві весняні хмари пересували ся тихо понад корчами. Деколи запиняли ся вони об острі верхи смерек, оповивали навіть цілі дерева і плїли дальше, полишаючи в корчах білі, тонкі клаптики. Тїнь тих хмарок посувала ся в темних рухомих плямках по збочах гори і по пасовисках.

¹⁾ У Швайцарїї.

Хорій підніс голову і промовив, вказуючи рукою поверх хмар :

— Ми їдемо туди, на верх?

— Так, мій любий — відповіла жінка, придавлюючи зітханє — туди, на верх.

— Тут горячо, повіз розігрів ся... Ми підносимо ся, як пророк Ілія, в огнистій колісницї...

Його голова похилила ся на груди і знов настала мовчанка, переривана інколи кашканєм хорого. Дорога починала круто підіймати ся поміж виноградниками. Швидко виноград лишив ся по заду, щезли й каштанові дерева; по боках дороги розлягли ся пшеничні поля, попереривані деревами яблунь і вишень, обсіпаними немов снігом білими лепісточками цьвітів. Долом долиною синіло озеро. Збочі гір, залиті соняшним промінєм, курили ся весняними мраками.

Хорій підніс знов голову, втягнув у себе повітре і промовив :

— Гарно тут! Як ти думаєш, чи так гарно буде й там... на верху... куди мені прийдець ся піти?

— Я певна, що так само! — відповіла вона, вдаючи, що не зрозуміла його слів, але буцім то він думає про високу долину, до якої вони зближали ся.

Повіз в'їхав у смерековий ліс. Повітре стало острійше. Декуди почали показувати ся купи нерозтопленого снігу. Над гірською дорогою, підмитою весняними потоками, нависли величезні смереки, під якими було майже темно. Нараз вийшла дорога в ліса і очам подорожних представила ся прекрасна панорама: перед ними була долина ріки Родану, а за рікою видніли величаві верхи Монбляна, серед яких Південний Зуб видавав ся величезною філею, що застила в часі, коли збирала ся кинути ся на иньші камінні філі.

Двогодинна їзда перенесла подорожних із тепла полудневої весни в холод чисто північної природи. Повітре стало різке, сире. Хорій розкашлав ся сильно від вохкості, що пронизувала до костей. Тепер їхали вони примурком над пропастью; хмари пересували ся над ними, під ними, довкола них. Від часу до часу оповивала їх така сильна, густа мрака, що вони не бачили навіть своїх коний. Коли вона прірвала ся часом, крізь її отвори, як крізь вікно, перемигали перед ними то шматок зеленого краєвиду, то частина синього озера, то який небудь сніговий верх, ярко освічений сонцем.

— Коли в небесах так само гарно, як тут, то можна ще погодити ся — сказав хорий.

Він усміхнув ся і хотів іще щось сказати, але сильний кашель примусив його замовкнути.

— На що ти говориш усе те? — промовила жалібним голосом жінка. — Гірший місяць проминув і ти поправиш ся ще на довго. Не треба було тільки тобі виїздити тут у гори.

— Ні, треба було! — сказав він. — Тепер же тим лічать... А втім чи не корисно піднести ся хоч на часинку над землю і ввидіти з великої висоти все земне таким нікчемним? Подумай тільки, там долі, оті сірі плямки, подібні до жмінки уличного пороку — то гóроди, з тисячами людей, що їх населяють, з тисячами дурних сотворінь, які вважають одначе себе великими, розумними, конечними для сьвіта! Вони бажать, аби їх подивляли, завидували, бояли ся — а все лише для того, аби видати ся значнійшими. З тої причини мучить один одного і себе...

Повіз скрутив ув-останнє і в глибині високої гірської долини показала ся велика гостинниця „Les Avants“ — мета, до якої прямували подорожні.

По годині, Арістід М. — *homme de lettres*, Paris, як записав себе в книзі гостинниці — сидів на терасі, закутаний пальтом. Йому було приємно. Шепіт гірського потоку вколисував його; повітря, обострене таянєм снігів, було незвичайно сьвіже і цілюще; шпильковий ліс наповняв атмосферу запахами, що впливали в хорі легкі, як лагідний бальсам. Він попав у приємну дрімоту. Його збудив скрип коліс одного з тих рухомих крісел, якими переповнені швайцарські гостинниці, навідувані тяжко хорими. Скрип затих поблизько нього. Опісля роздав ся жіночий голос, що запитував когось, чи можна віддалити ся на часок, а слабій мужеський голос відповів притакуючо, по чім залопотіли кроки і все затихло.

Арістід, закутаний шалем, не міг бачити нового сусіда. Але він почував у собі непояснимий неспокій, який упереджує інколи нервових людей про близькість небезпеки. При тім він чув побіч себе перериваний сухий кашель, закінчуваний тихим стоґнанєм, що будив у ньому співчутє до сусіда. Він розвинув шаль і обернув ся до ново прибулого.

Як прохожий у лісі, що згинаєть ся, аби зірвати ягоду, завважавши під галузою змію, відскакує з перестрахом на бік, так

Арістід підскочив у кріслі, коли пізнав чоловіка — а радше розвалини чоловіка — що сидів біля нього. Лице того чоловіка мало землисту барву і видавало ся-б лицем мерця, як би не великі чорні очі, що горіли фосфоричним розкладовим огнем, але все таки огнем. Те лице було дуже добре знане Арістідові і належало до його заклятого ворога...

Зі свого боку новоприбулий пізнав Арістіда і глянув на нього з перестрахом і ненавистю. Ошоломлені несподіваною стрічею вони сиділи якийсь час мовчки, стараючись порішити питанє, чи повинні вклонити ся собі. Опісля зробили оба пробу встати і втікти, але приковані хоробою і немічю, не могли того зробити. Переконавшись опісля про конечність розмови, вони несподівано заспокоїли ся оба.

Генрих, так звали ворога Арістідового, опанував себе перший і заговорив голосом, якому старав ся надати іронію:

— Вдоволений ти зі свого положеня, Арістиде? *Per publica ad astra!*... Так, ми сидимо вже над хмарами; до звізд нам обом також, думаю, не далеко...

— На скільки памятаю, звізди принаджували все тебе, Генриху. Багато їх у тебе тепер? — відповів Арістід, вказуючи на край сурдута.

— Кілько жовчі! Ти ненавидиш мене навіть тепер, коли я такий бідолашний і нешкідливий.

— Ні, я не думаю, аби в мене було досить сил для такого міцного чутя, як ненависть. Надто я переконав ся в часом, що ти не гірший від иньших... Але все таки, як гляну на тебе, мені приходить у голову, що ти, ти Генриху, вбив мене.

— Може бути, що я вбив тебе... Я боронив ся, коли ти старав ся кусати мене.

— А чиж не ти придавив мені груди, коли я „старав ся вкусити“ тебе, як ти висловлюєш ся?

— Так, але ти став мені поперек дороги, а я бажав іти вперед!

— Іти вперед! — Арістід усьміхнув ся гірко і говорив одушевлений дальше. — Так, ми рвали ся оба вперед. То були лови понад силу, на яких ми гнали ся вперед за щастєм і почестями. На тих дурних ловах ми пірвали на собі одіж і тіло в шматки. Наші ноги, поранені острим камінєм, по яким ми бігли, заплили кровю. Замучені, напів живі, ми добились до своєї сухозліткової

мети і попадали знеможені і вмираємо без крові в жилах, без повітря в легких! Памятаєш ти початок тих ловів? Ти був по переді мене тому, що ти родився в сім'ї, яка старалася про тебе. Твою першу творчу пробу піддержав твій впливовий батько. Першорядний трагік читав той твір у клюбах і ти відразу став звісний. Потім дістався ти на співробітника великої газети і став сам впливовим. Тоді виступив я зі своїм твором, памятаєш? Ти не бажав мати супірників: ти звівечив мій твір і намовив інших звівечити його. То було несправедливе — тепер доказала се здавна критика — і иншого були-б назвали за се нечесним чоловіком. Але тобі було все дозволене тому, що ти мав міцні звязи і володів секретом ладнати з пресою і тобі все прощалося. Ти підіймався без перерви і підіймався до звід; за те кожного разу, коли ти робив крок уперед, я відкидав ся взад. Ти став пестієм держави тому, що вмів мстити, вмів римувати France з délivrance і gloire з stoïge. Тим часом мої рукописи валялися по дирекціях усіх паризьких театрів і мої пєси відкидано тому, що вони були незгідні з переводженими тобою ідеями „про красу“. Я усунув ся, як невдатник, і пішов на чорну роботу в газети. Але пригадай собі, написав я хоч слово проти тебе? Метив ся я на тебе? Ти повинен признати, що ні! А коли я перестав бути твоїм супірником, ти запалав нараз до мене приятнею, став шукати мого товариства, став жалувати мене. Ми обідали вічно разом і разом проходили довкола озера. Ми все говорили про тебе, ніколи — про мене. Я хвалив тебе в газетах, але в душі, в тайні, завидував тобі і не переставав потайно писати для театру. Раза по твоїм головнім тріюмфі, коли твої столи ломали ся під вінками і букетами, якими засипала тебе публіка, я почув обуренє. Що тут дивного? Я-ж знав твій безмежний цинїзм і твої погляди, що глушили ся зі всего; я знав також, з якою холодною кровю обдумував ти сентиментальні сцени і двозначники, числячи на їх ефект, на оплески дурнів, на академічне крісло. Так, я обурив ся... Але ти був чуткий. Ти вложив того дня на мою голову один із твоїх лаврових вінків і став просити мене знов працювати для сцени... А я був на стілько наївний, що повірив тобі, хоч знав тебе! Я признав ся навіть, що переробив пєсу для Одеона і маю підставу думати, що буде прийнята...

Арістід зупинив ся, аби відітхнути. Генрих видимо терпів, вислухуючи довге обжалуванє і пробував у друге встати і втікти; але в нього знов бракло сил і він тяжко опустив ся в крісло.

Тимчасом Арістід почав даліше:

— Так, не вважаючи на обіцянку директора, мою п'єсу відкинено знову в Одеоні. Чому?... Я не міг зрозуміти. Я знав тільки, що в дирекції навіть не читали моєї п'єси. Я стрінув ся в Морісом, першим амантом театру. „З рукописом?“ спитав він мене. „Так, із відкиненням“. — „Директор читав його?“ — „Не знаю, але думаю, що ні!“ відповів я. — „А знаєте, хто останніми часами читає за нього рукописи?“ — „Хто такий?“ — „Ваш приятель, Генрих!“ — І додав: „Бережіть ся таких приятелів“.

Арістід зупинив ся вдруге. Слаба краска виступила на його запалих щоках і він глухо закашляв. Рожева піна з'явила ся в кутиках його уст; він ослаб сильно. Коли одначе се пройшло, він говорив далі своє обжалуванє, хоча й таким слабим голосом, що ледви був чутий при шепоті потоку. Він говорив неначе сам до себе, не глядячи на свого противника:

— Налетіла буря на Францію. Твій витончений голос замер серед шуму війни і ти замовк. Тоді наступила моя черга. Мої п'єси почали виставляти; я став славним. Але поведженє отуманило й мене. В повітряю носили ся голоси, що домагали ся обнови, визволу від накопиченої брехні. Я хотів їм відповідати, але був занадто обурений, аби говорити, і став кричати. Я кричав проти минувшини, проти самого себе, проти тих, що зіпсували нас; я кричав проти системи вихованя, що затроїла нас, вказував сьвідомих троїтелів, домагав ся їх покараня. То були великі помилки і ти зараз покористував ся ними. Ти заявив, що ціла моя проповідь, се плід моїх особистих неповіджень і звичайна пімста на тих, що мене обидили... Мене стали осуджувати і висьмівати віддані тобі газети... Ну, се мене вбило... Тепер, Генриху, ми оба мертві люди! Я сказав своє надгробне слово. За пять літ забудуть навіть ваші імена. По моїй думці наша діяльність була нікчемна тому, що ми служили тільки партіям, красі і... самим собі. Людськості ми не служили. По моїй думці так, Генриху; зрештою, тепер ти маєш слово, говори наді мною, як над мертвим. Лише дай мені перше свою руку. Не хочеш? Ти не віриш, що ми були дурні і що наше ворогованє — дурниця? Ти не віриш, що в будущому будуть люди розумнійші від нас?

Генрих хотів відповідати, але задихав ся, його голова похилила ся безсильно на його груди, а Арістід переконавшись, що він попав у обморок, почав кликати людей на поміч до нього.

На ганку гостинниці з'явився льокай, а зараз за ним вийшла поспішно стара дама, високого росту. То була мати Генрихова; вона догадалася, що в її сином щось прятрапилося і спішила до нього на поміч. В миг ока була вона біля сина і оком блискавиці окинула його ворога, якого присутність видавалася їй не тільки не бажаною, але й нежданою. Не вважаючи на старий вік вона трималася просто і кожний її рух зраджував у ній величезний запас моральних і фізичних сил. В ній було щось могуте і Арістидові прийшло нараз у голову, що то її сила, а не сила її слабохарактерного сина боролася з ним і зломилася його. Під її острим поглядом він почув поневольний ляк і став оглядатися на боки, немов шукаючи для себе оборони. Але стара дама відвернула ся від нього і почала приводити свого сина до чуття; зараз-же почули ся легкі кроки і на терасі з'явилася жінка Арістидова.

Обі жінки змирили себе довгим поглядом, повним непримиреної ненависти. Очи матері блискали холодним полиском стали; зірниці Парижанки горіли, як очи тигрисниці. Здавалося, що тепер тільки мав початися правдивий бій. Борба чоловіка не в нічим у порівнянню з борбою жінки, для яких всяка жорстокість — се прикраса в борбі. А чоловіки немов були вичеркнені з рахунку, немов були винесені з поля битви...

Але Генрих успів прийти до себе і заговорив хоч слабим, та розказуючим тоном чоловіка, що привик до уступок матері. Без усякої афектації вивів він слова представлення. „Моя мама, пан і пані М.“ Ніхто не поклонився. Тоді промовив він твердше:

— Мамо, підсуньте моє крісло ближше до Арістіда.

Мама не поворухнулася.

— Підсуньте моє крісло ближше до Арістіда! — повторив він морщучи брови.

Стара жінка нехоча послухала і стала посувати крісло в бажанім напрямі; жінка Арістидова, на його знак, стала сунути крісло мужа на стрічу...

— Давай тепер руку, Арістиде і пробачмо собі — промовив Генрих сумно.

Вони сиділи довго рука об руку і кожний з них думав своє.

— Арістиде — заговорив знов Генрих — земля місцями прекрасна. Чи так гарно в небі?

— Я думав собі те саме, Генриху. Але що ти називаєш небом? Чи то означене місце?

— Для нас, так; я говорю про місце, де ми дістанемо ся... Скажи, що потішає тепер тебе, коли приходить розставати ся з землею?

— Що мене потішає? Власне те, що ми й наш час ідемо звідси. Правда, я полишаю на землі дорогих для мене людей і се мені гірко. Але я полишаю їх без страху за будучність; я вірю твердо, що найблизшому поколіню буде ліпше, як нам. Ми, Генриху, жили в часі бурі; тепер вона проминула, повітря прочищене і люди будуть віддихати свободнійше. Ми задихали ся, ми відовчили ся дихати повними грудьми і се зломало нас.

Переклав *В.*

